

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 23 juni 2022

Mål nr

B 4249-21

PARTER

Klagande

Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

Motpart

PM

Ombud och offentlig försvarare: Advokat MB

SAKEN

Bokföringsbrott m.m.

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Hovrätten för Västra Sveriges dom 2021-06-08 i mål B 5386-20

DOMSLUT

Högsta domstolen förklarar att PMs åsidosättande av bokföringsskyldigheten enligt bokföringslagen (1999:1078) avseende räkenskapsåret 2015 är att anse som två brott.

Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd i de delar där målet har förklarats vilande.

Högsta domstolen ändrar hovrättens domslut endast på så sätt att gärningarna under punkterna 1 och 3 i åtalet för bokföringsbrott bedöms som två fall av bokföringsbrott.

MB ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av PM i Högsta domstolen med 10 688 kr. Av beloppet avser 8 550 kr arbete och 2 138 kr mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN M.M.

Riksåklagaren har yrkat att Högsta domstolen ska bedöma PMs åsidosättande av bokföringsskyldigheten enligt bokföringslagen (1999:1078) avseende räkenskapsåret 2015 (gärningarna under punkterna 1 och 3 i åtalet för bokföringsbrott) som två fall av bokföringsbrott.

PM har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

Riksåklagaren har i Högsta domstolen justerat gärningsbeskrivningen i de nu aktuella två åtalpunkterna till följande.

[N.N.] och PM har varit företrädare för Svensk Bolagsinvest AB och har därmed haft ansvar för att bolaget fullgjort sin bokföringsskyldighet enligt bokföringslagen och redovisat sina skatter.

[N.N.] och M har i verksamheten uppsåtligen eller i andra hand av oaktsamhet åsidosatt bokföringsskyldigheten enligt bokföringslagen genom att:

1. Under tiden 2015-08-21--2015-12-31 underlåta att korrekt bokföra affärshändelser eller bevara räkenskapsinformation avseende inbetalningar och utbetalningar till och från rörelsen till:

- Bolagets konto i Ulricehamns Sparbank [...] om 330 102 kr respektive utbetalningar om sammanlagt 298 071 kr samt

- [N.N:s] privata konto i Handelsbanken [...] om 80 000 kr samt

- [N.N:s] privata konto i Handelsbanken [...] om 170 000 kr.

Av inbetalningarna enligt ovan har 38 270 kr avsett särskilt anställningsstöd för tidigare åtalad [...].

[...]

3. Underlåta att inom föreskriven tid, senast sex månader efter räkenskapsårets utgång, upprätta årsredovisning avseende räkenskapsåret som avslutades per den 31 december 2015.

Till följd härav har rörelsens förlopp, ekonomiska resultat eller ställning inte i huvudsak kunnat bedömas med ledning av bokföringen.

Brotten har skett mellan den 19 augusti 2015 och den 17 oktober 2016 och har skett i Göteborg, Sverige.

Högsta domstolen har meddelat det prövningstillstånd som framgår av punkten 3.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. PM åtalades för bokföringsbrott och 17 fall av brott mot aktiebolagslagen (2005:551). Åtalet avsåg gärningar i ett aktiebolag som mot betalning erbjöd tjänster för avveckling av bolag.

2. Tingsrätten dömde PM i enlighet med åtalet och bestämde påföljden till fängelse i sex månader. Hovrätten har i allt väsentligt instämt i tingsrättens bedömning av vad som är utrett i målet men funnit att det beträffande åtalet för bokföringsbrott varit fråga om ett brott för varje räkenskapsår. Hovrätten har därför ändrat tingsrättens dom på så sätt att gärningarna i åtalet för bokföringsbrott har bedömts som två fall av bokföringsbrott, ett som avser 2015 och ett som avser 2016. Påföljden har inte ändrats.

Prövningstillståndet

3. Högsta domstolen har meddelat prövningstillstånd med anledning av riksåklagarens överklagande i fråga om PMs åsidosättande av bokförings-skyldigheten avseende räkenskapsåret 2015 är att anse som ett eller flera brott. Frågan om meddelande av prövningstillstånd rörande målet i övrigt med anledning av riksåklagarens överklagande har förklarats vilande.

4. Målet handlar alltså om vad som är en s.k. brottsenhet vid bokföringsbrott.

Allmänt om brottsenhet

5. Det finns inte några generella regler för vad som utgör en egen brottsenhet. Bedömningen ska därför ske med utgångspunkt i vilken typ av brott som är aktuell.

6. Faktorer som brukar anses ha betydelse för den bedömningen är det rums- och tidsmässiga sambandet och antalet angreppsobjekt. Brottsens skyddsintresse kan också ge ledning. Ytterst sätts gränserna för vad som är möjligt att samla under en brottsenhet av den handlingsbeskrivning som straffbestämmelsen anger. (Se ”De upprepade förfalskningarna” NJA 2018 s. 378 p. 11, ”Upprepade övergrepp i rättssak” NJA 2019 s. 747 p. 18 och 19 samt ”Ett eller två vapenbrott” NJA 2021 s. 341 p. 13.)

7. Frågan om brottsenhet kan ha praktisk betydelse för gradindelningen av ett brott, beroende på vilka kvalifikationsgrunder som ska beaktas. Det kan också vara avgörande för exempelvis medverkansansvar och preskription. Vid prövningen av processuella frågor, framför allt om ett tidigare avgörande hindrar ett nytt åtal, gör sig däremot andra hänsyn gällande (jfr ”Ett eller två vapenbrott” p. 17). Inte heller när den samlade brottslighetens straffvärde ska bedömas är det alltid nödvändigt att ta ställning till hur många brott som har begåtts, men i vissa situationer kan detta ändå få betydelse för straffvärdet.

Brottsenhet vid bokföringsbrott

Allmänt om bokföringsbrott

8. För bokföringsbrott straffas den som uppsåtligen eller av oaktsamhet åsidosätter bokföringsskyldighet enligt bokföringslagen genom att underlåta att bokföra affärshändelser eller bevara räkenskapsinformation eller genom att lämna oriktiga uppgifter i bokföringen eller på annat sätt, om rörelsens förlopp, ekonomiska resultat eller ställning till följd av detta inte kan i huvudsak bedömas med ledning av bokföringen (11 kap. 5 § första stycket brottsbalken). De åsidosättanden som kan leda till ansvar för bokföringsbrott kan alltså vara av olika slag; de kan avse den löpande bokföringen, avslutandet av den löpande bokföringen (upprättandet av årsbokslut eller årsredovisning) eller bevarandet av räkenskapsinformation.

9. Kriminaliseringens grundläggande ändamål är att i vid mening ge skydd åt företagens borgenärer. Dessutom skyddas delägare och anställda genom att de av bokföringen kan få kunskap om företagen och deras verksamhet. Också från allmän samhällelig synpunkt är det angeläget att företag har en ordnad och tillförlitlig bokföring, bl.a. med hänsyn till det nära sambandet mellan bokföring och beskattning. De skyddsintressen som bär upp straffbestämmelsen framträder dock på olika sätt när det gäller skilda delar av bokföringen.

10. När det gäller den löpande bokföringen är bestämmelsen framför allt ägnad att trygga möjligheten att få en bild av rörelsens förlopp (exempelvis i samband med en efterföljande konkurs). Eftersom den löpande bokföringen inte är offentlig är intressentkretsen förhållandevis begränsad.

11. Med årsredovisningen förhåller det sig vanligen annorlunda. Årsredovisningen ska främst ge en bild av rörelsens resultat och ställning. Av särskild betydelse är att företagets delägare alltid har rätt att ta del av årsredovisningen och att den dessutom ska ges in till Bolagsverket eller hållas tillgänglig för allmänheten på annat sätt. När det gäller årsredovisningen är alltså den intressentkrets som ska skyddas genom bestämmelsen om bokföringsbrott avsevärt vidare och omfattar bl.a. delägare och borgenärer.

Brottsenhet – brister i den löpande bokföringen

12. I brottsbeskrivningen i 11 kap. 5 § brottsbalken ligger att många handlingar kan utgöra ett enda brott. Allt åsidosättande av bokförings-skyldigheten under ett räkenskapsår kan då vara att anse som en och samma brottsenhet. I rättsfallet ”Ett eller flera bokföringsbrott I” NJA 1999 s. 647 var det fråga om en stor mängd åsidosättanden vid den löpande bokföringen under en tid av sammanlagt två räkenskapsår. Det bedömdes ha begåtts ett bokföringsbrott avseende vart och ett av räkenskapsåren.

13. Detta synsätt är, såvitt gäller den löpande bokföringen, naturligt med hänsyn till det tidsmässiga sambandet mellan de olika åtgärder som ska vidtas inom ramen för den löpande bokföringen. Till detta kommer att bokföringsbrott som avser brister i den löpande bokföringen föreligger först om rörelsens förlopp inte i huvudsak kan bedömas och att prövningen av om så är fallet vanligen förutsätter att den löpande bokföringen ses i ett sammanhang.

Brottsenhet – brister avseende årsredovisningen

14. Frågan är om åsidosättanden som avser upprättande av årsredovisningen för ett visst räkenskapsår ska anses som en egen brottsenhet, vid sidan av den brottsenhet som omfattar de åsidosättanden som har förekommit vid den löpande bokföringen för året.

15. Redan det förhållandet att den löpande bokföringen och årsredovisningen i viktiga avseenden tillgodoser skilda syften och delvis olika intressentkretsar talar mot att låta bokföringsbrott som avser årsredovisningen ingå i samma brottsenhet som bokföringsbrott som avser den löpande bokföringen.

16. Straffansvaret för bokföringsbrott inträder också vid olika tidpunkter när det gäller åsidosättanden som avser den löpande bokföringen respektive årsredovisningen. I det första fallet uppkommer straffansvar vanligen under räkenskapsåret eller i nära anslutning till räkenskapsårets utgång, medan straffansvar i det andra fallet inträder vid en senare tidpunkt.

17. Med hänsyn främst till den särskilda funktion som årsredovisningen har för de berörda skyddsintressena, och med beaktande av den tidsmässiga aspekten, framstår det som naturligt att bedöma åsidosättanden som avser upprättandet av årsredovisningen som en egen brottsenhet. I princip får detta anses gälla också när en årsredovisning avspeglar samma brister som den löpande bokföringen, även om de närmare omständigheterna i det enskilda fallet då kan motivera en annan bedömning.

Bedömningen i detta fall

18. PMs åsidosättande av bokföringsskyldigheten för räkenskapsåret 2015 består i att affärshändelser till ett sammanlagt belopp på 878 173 kr inte har bokförts och att årsredovisning inte har upprättats senast sex månader efter räkenskapsårets utgång. Det åsidosättande som skett vid den löpande bokföringen under räkenskapsåret har medfört att rörelsens förlopp inte i

huvudsak kunnat bedömas med ledning av bokföringen. Underlåtenheten att inom föreskriven tid upprätta årsredovisning har medfört att rörelsens ekonomiska resultat och ställning inte i huvudsak har kunnat bedömas.

19. Åsidosättandet av skyldigheten att upprätta årsredovisningen utgör en egen brottsenhet (se p. 17). Den i prövningstillståndet ställda frågan ska därför besvaras på så sätt att PMs åsidosättande av bokföringsskyldigheten för räkenskapsåret 2015 är att anse som två brott.

20. Vid denna bedömning ska prövningstillstånd meddelas i de delar där målet har förklarats vilande.

21. Hovrättens domslut ska ändras på så sätt att gärningarna under punkterna 1 och 3 i åtalet för bokföringsbrott bedöms som två bokföringsbrott av normalgraden.

22. I enlighet med hovrättens dom har PM, förutom dessa båda bokföringsbrott, även gjort sig skyldig till ett bokföringsbrott som avser bokföringsåret 2016 och 17 fall av brott mot aktiebolagslagen. Det finns inte anledning att göra någon annan bedömning än den som hovrätten har gjort i fråga om straffvärde och påföljd.

I avgörandet har deltagit justitieråden Anders Eka, Dag Mattsson (referent), Sten Andersson, Eric M. Runesson och Jonas Malmberg
Föredragande har varit justitiesekreteraren Gustaf Strand